

Ивана Добривојевић,
Горан Милорадовић

Тероризам у краљевини Југославији

Кључно питање:

Да ли сматрате да тероризам као политичко средство може бити оправдан?

Тема

Овај модул истражује феномен тероризма у Краљевини СХС/Југославији у периоду 1919–1934. Тему смо изабрали јер смо желели да се дотакнемо борбе између терористичких организација и државних институција у друштву које се бори за демократију. Контроверзе се налазе у различитим перцепцијама терористичких организација. Док се држава, политичке елите и већина популације снажно противе тероризму, мањина их сматра „борцима за слободу”.

Исходи

- Ученици ће препознати тероризам као средство за постизање политичких циљева.
 - Анализирање историјских извора.
 - Уочавање везе између политичких прилика и тероризма.
 - Упоредивање тероризма некада и данас.
-

Циљеви

Ученици ће стећи сазнања о терористичким активностима различитих политичких група у Краљевини СХС.

Упутства за предавача

90
минута

Корак 1:

Ученици ће се упознати с темом кроз контекст и питања, добиће изворе за своју групу и све фотографије.

Корак 2:

Подела ученика у групе и анализа извора.

Корак 3:

Излагање закључака сваке групе.

Корак 4:

Дискусија.

Корак 1

Бура мисли

Објашњење појмова

Теоријско тумачење тероризма

Најважнији појмови

Терор:

- владавина насиља, прогони, физичко угрожавање и уништавање противника, страховлада;

Тероризам:

- систематско коришћење насиља и застрашивања у политичке сврхе или ради изнуде новца;

Терориста:

- онај који врши терор, припадник терористичке организације.

Ivan Klajn, Milan Jipka, Veliki re nih stranih re i i izraza, Novi Sad 2006.

Увод

Ј (е е С С) е е е е е е 1919. е. е
С е е е е е е е е е е е е е . Б е
е е . Г е е е е е е е е е е
Ј е е е е С е С е , 30- е е е е
е е е е е е М , Б А е е е
е е 30- е е . ССС - . е е
е е е е , ВМ е е е е
Ј е е е , е е е

Питања

- Шта мислите шта је тероризам?
- Која је разлика између терористе и борца за слободу?
- Покушајте да објасните како иста особа може бити обележена у једној земљи као терориста, а у другој као борац за слободу? Покушајте да дате неке примере.
- Који су (негативни) ефекти тероризма?
- Како држава најчешће реагује на тероризам?
- Да ли знаш неке савремене терористичке организације и терористичка дела?

Извор 1

Акција македонских комита (1 1 1 34)

„Статистика терористичких акција са ове стране границе показује да је у периоду од 1919. до 1934. на југословенском територију почињено 467 напада, терористичких акција и слично, које је организовао В.М.Р.О., током којих је 185 службених лица и 253 грађана – невиних жртава, убијено или рањено. Присјетимо се само неких од терористичких акција: масакр сељака у селима Кадрифалково и Сушево, који су стајали 35 људских живота, убиство генерала Михајла Ковачевића у Штипу и убиство још десетак других официра граничара разних чинова; Затим 10 терористичких напада у јавним зградама (кафанама и ресторанима) који су однијели 94 живота, и других 28 напада усмјерених против жељезнице и њене имовине.” ВМРО – Унутрашња македонска револуционарна организација основана крајем 1893. у Солуну. Незадовољна Нејским мировним уговором, организација је покушала да терористичким методама промени границе на Балкану.

(), 37 (), 1.12.1934;)-22-172

Извор 2

Терористички напади ВМРО

„У ноћи између 30. и 31. маја 1932. године постављене су у Београду 4 паклене машине и то: у улици Милоша Поцерца, у недовршеној згради окружног уреда за осигурање радника у Немањиној улици, на огради II мушке гимназије и код штампарије Ђура Јакшић у близини Нове скупштине у улици Краља Александра, од којих је само друга и четврта експлодирала... док су остале две благовремено опажене и демонтиране. Дана 30. септембра 1932. године дошао је у Официрски дом носач Кресовић Ђура носећи један мали куфер. Служавка Спасенија Божић, која је тамо прала степенице, упитала је носача кога тражи, а он јој је одговорио да је од неког господина на улици добио наређење да са тим куфером сачека неког капетана Ранковића. Спасенија, не познавајући тог капетана, упутила је носача у башту, да тамо чека, и он је неко време изашао, а после се опет вратио у предворје, говорећи јој да више не може да чека, па да ће се опет након кратког времена овамо повратити. На то се Кресовић упутио према излазу да изађе. У тај час је настала у предворју силна експлозија која је... узрокована услед експлозије паклене машине која се налазила у куферчету. Носач Кресовић је пао смртно погођен и кратко време иза тога умро од задобивених повреда, док је Спасенија Божић... била тешко повређена. Та је експлозија начинила на самој згради и покућству штету од 122.770, 24 динара, како се доцније утврдило. Носачу Кресовићу је та експлозија отргла обе ноге, раскинула крвне судове на ногама и десној руци, па је тако настало јако крвављење услед кога је Кресовић, несаслушан о делу и учиниоцу, и умро.”

(), 135 () – 100 – 38 / 33.

Извор 3

Константан рат ниског интензитета на Југословенско - Бугарској граници

Ноћас око 22 часа водили су наши граничари са бандитима борбу који су покушали да пређу на нашу територију. Банде су помагали и бугарски граничари. Борба је вођена код карауле Јавор чука у близини саме границе... према босиљградском срезу. У борби су употребљене пушке, бомбе и пушкомитраљеви. Борба је трајала 15 минута. Бандити су се повукли под притиском пушкомитраљеске ватре... Јачина чете је била пет људи. Према обавештењу које имам, комите би могле покушати прелаз на другој страни кривопаљаначког или босиљградског среза. Предузете мере. Жандарми са милицијом на терену.”

(), 1933; () – 50 -68

Извор 4

Финансијски ефекти кампање ВМРО-а

„Небројени протести у Софији којима се тражило да Бугарска влада провјери терористичке кампање ВМРО остали су без резултата. Југословенској влади ради тога није преостало ништа друго до да осигура властиту територију од упада и заштити животе својих грађана утврђујући готово комплетну границу према Бугарској, неких 400 км, уз значајне трошкове (око 200 милиона динара). Такође, јачање и континуирани надзор над границом, жељезничким линијама и јавним зградама у подручјима у близини Бугарске границе захтијевали су значајна финансијска средства (око милијарду динара током петнаест година).”

, 1.12.1934;
)-22-174

(), 37 (

Извор 5

Убиство краља Александра

„Краљ Александар је убијен 9. октобра у Марсеју, неколико минута пошто се искрцао са командног брода ескадре „Дубровник”, којим је допловио из Југославије. Због криминалног нехата француских власти, његово величанство, заједно са француским министром иностраних послова Бартуом, олако је жртвовано убици, који је у међувремену идентификован као припадник Македонске револуционарне организације (В.М.Р.О – прим. прев И. Д.) и који је сигурно... представљао оруђе у рукама оних хрватских избеглица којима су Италија и Мађарска у протеклих 7 година пружале уточиште и гостопримство. Наоружан аутоматским пиштољем, убица је успео да се пробије кроз редак кордон полицајаца и гардиста, који су стајали на међусобном растојању од отприлике четири и по метра, да се попне на платформу краљевског аутомобила и да испали око двадесетак метака, пре него што га је покосио коњички официр у пратњи. Маса га је затим линчовала.”

, 1934.

, II, 1988, 263

Питања за прву групу

- Које су биле терористичке активности ВМРО-а?
- Како су терористичке активности утицале на живот обичних људи?
- У време велике економске депресије, тероризам и борба против тероризма узроковали су велике финансијске губитке и огромне војне инвестиције. Покушај да објасниш зашто?

Извор 1

Усташки циљеви

„Бомбе су потребне, оне су сврсисходне, оне су временски императив, с њима, с пакленим машинама, с убојитим стреливом треба трести расклимане зидове крваве куле која се зове Југославија. Нека бомбе крешу, нека се њихов глас разлијеже по Хрватској и преко ње, нека њихов број дневно буде сто већи” (др Бранимир Јелић, један од вођа Усташке организације).“

4. 1932; 38
() – 114 - 565 565.

Извор 2

„Усташка је дужност враћати мило за драго. Но не једнаком мером. Усташе запамтите, усташки се плаћа: за зуб – главу, за главу – десет глава! Тако вели усташко јеванђеље.“

1932; 135 – 53 / 33

Извор 3

„Иако је удружење усташа поставило себи као коначан циљ издвајање једног дела Краљевине Југославије из државне целине, оно не настоји да постигне тај циљ политичким, макар и илегалним, средствима борбе, већ је упутило своју акцију у правцу да терористички застраши широке слојеве народа атентатима, убиствима истакнутих личности и рушењем јавних објеката експлозивним материјама, нарочито јавних саобраћајних инсталација и средстава којом приликом долази до материјалне штете, телесних повреда и убистава која са политиком нису ни у каквој вези.“

135 – 114 – 37 / 34

Извор 4

Терористичке активности усташа

„Почетком августа (1931) дошло је до низа експлозија бомби на возовима који су долазили из Аустрије. У ноћи 2. августа, бомба је експлодирала у експресном возу Минхен – Београд, који је прошао кроз Аустрију. До експлозије је дошло када је воз стајао у Земуну, последњој станици пре уласка у Београд. Два одрасла мушкарца и један дечак су погинули, а једна жена је смртно рањена. Југословенске железничке власти су сместа одлучиле да на граници задрже све путничке вагоне који долазе из Аустрије, и следећег дана откриле су експлозиве у два вагона, код Јесеница на аустријској граници. Вагони су склоњени на споредни колосек, али претрагом нису откривене још две бомбе које су биле сакривене иза седишта и које су експлодирале неколико часова касније.“

1931. II, 1988, 26

Извор 5

„Као резултат дуге серије експлозија бомби које су убијале путнике и уништавале вагоне, ниједном страном вагону у сриједу није било дозвољено да пређе југословенску границу. Путници на свим возовима из других земаља, изузев експресног воза из Италије, били су обавезни пресјести у југословенске вагоне.“

6. 8. 1931; 38 – 414 - 56565.

Извор 6

Усташке терористичке активности

„Као последица (организовања и обучавања усташа – прим. прев. И. Д.) дошао је низ терористичких аката извршених у Југославији. Као најважније спомињем: убиство Тони Шлегела, директора листа 'Новости' у Загребу, убиство полицијског агента Јосипа Кеца и покушај убиства полицијског агента Јосипа Бана, који је тешко рањен; убиство полицијског агента Матије Требског и покушај убиства полицијског агента Фране Благовића – све је ово извршено у 1929. години. Затим, у 1930. години, покушај атентата пакленом машином на жељезничкој прузи Стризивојна – Врпоље – Михановци (паклена машина је требало да експлодира за време проласка воза којим је ишла депутација сељака у Загребу). После тога у 1931. години долази експлозија паклене машине у згради бановине у Загребу и убиство Андрије Берића, председника општине у Новој Градишци. У 1932. години следеће експлозија паклене машине у вагону II класе на линији Осијек – Винковици, експлозија паклене машине на прузи Београд – Загреб... и експлозије паклених машина у Загребу пред православном црквом и у дворишту XXXII пешадијског пука. У 1933. години долази... експлозија паклене машине у полицијском комесаријату у Копривници, од које је један полицијски агент погинуо, а друга двојица тешко рањена. После тога долази убиство бившег министра и народног посланика Мирка Најдорфера у Златару... експлозија паклене машине у Голи, експлозија паклене машине на жељезничкој прузи код Запрешића итд...“

1933; 38 -103 - 204

Питања за другу групу

- Користећи изворе, покушај да објасниш зашто екстремни националисти сањају о распаду Југославије?
- Анализирајући изворе, покушај да нађеш сличности између тероризма данас и Усташке организације?
- Који извори нам показују експлицитну колаборацију између две терористичке организације?
- Користећи дате изворе, покушај да закључиш које земље су (директно или индиректно) подржавале Усташку организацију?

Извор 1

Протест измучене Македоније!

„Поробљени македонски народ у држави краља Александра Карађорђевића преживљава тешке дане. Он је тихо стављен ван закона. Њега бију без суда и пресуде, угњетавају и пљачкају мимо сваког закона и сваког грађанског и људског права. Страх и трепет царују данас Македонијом. Монархистичка и милитаристичка клика у Београду је одлучила да огњем и мачем угуши македонски дух и да у крви угуши македонску националну свест. Сваког дана падају главе, сваког дана полиција и жандармерија пребијају људе на сред улице. Сваког дана се мирни Македонци извлаче из својих домова, из затвора, да би после неколико минута били стрељани од стране жандара српског краља.

Никаква сигурност живота и имовине у Македонији данас не постоји. Тим вредностима Македонаца данас располажу полиција и жандармерија. Сви су сумњиви, свачији живот је угрожен. Нико не зна да ли ће жив оморнути и жив осванути. Београд злочиначки ћути о свему томе. Иначе брбљива и бучна београдска штампа гробно ћути о тим страшним малтретирањима и убиствима. Она ако понешто и саопшти о тим безбројним злоделима, приписује их протогеровљевим 'револуционарима' из Софије. [...]

Народ се налази у очајном положају. С једне стране Протогеров* шаље своје чете да врше атентате, од којих стално страдају невини Македонци; с друге стране садашњи режим користи сваку атентаторску акцију, успешну или неуспешну, да би увећао терор, који доноси само зло. И тако, по цену наших живота, води се спор о томе чија је Македонија, због чега пате само Македонци, иако у њему нису саучесници и осуђују дела и једне и друге стране.”

*генерал Александар Протогеров (1867 – 1928), био је шеф организације ВМРО

„ () . 3, 25. 1928, . 58.

Извор 2

Сиромаштво дела сељаштва као један од мотива за приступање усташама

„Срез Биоград на мору је онај срез који се граничи са фашистичком Италијом... Тај нас живаљ тешком муком мучи да се, у првом реду, отме обмани фашистичког суседа, још тежу муку мучи како да исхрани себе и своју обитељ. Бједа, сиромаштво је среза Биограда на мору, народ нема никакве зараде, нема гдје да уновчи оно својих сиротињских продуката... Уновчити могу само данас у италијанском Задру, јер му тај град стоји пред кућним прагом. Наши градови су му предалеко, најближи је Шибеник, далеко 100 километара, јер железнице нема. Ова превелика биједа, то право сиромаштво, то вечито ходање у Задар да уновче своје артикле... јесте један од главних узрочника да је житељство насјело обмани наших издајничких синова... Ови... наговорише сиромашне сељаке нека приме оружје које им дадоше (револвер), нека исте сакрију и кад им они поруче, нека исте употребе, колико за своју одбрану, толико још више за помоћ њима, јер ће брзо доћи час када ће они бити ослобођени те тешке беде која их бије, да ће за њих доћи економски спас, а исто тако боља управа која ће водити рачуна о свим њиховим потребама и дати им бољи просперитет живота.”

, XLII, 17. 3. 1933, 1933, 43.

Извор 3

„Пучанство, које је заведено, сад долази до сазнања да су варљива била обећања која су се давала... Утврђено је да су одметнички елементи који су пребегли у Задар, обећавали сеоском пучанству у бенковачком и биоградском срезу да ће сви они који буду учествовали или помагали усташку акцију, након њеног успеха, као добровољци добити земљу око Вранског земљишта, на државном имању Соколуши.”

(15. 2. 1933), , 38 – 12 - 42

Извор 4

„Иако су неки листови својим писањем створили утисак да је Загреб дом тероризма, јавност је дубоко против истог.”

26. 12. 1934. , 371 – 409 - 19547.

Извор 5

Југословенски Меморандум упућен Лиги народа (1 34)

“28 новембра југословенска влада доставила је генералном секретару Друштва народа меморандум са документима о наводном саучесништву мађарских власти. Тај веома опширни меморандум садржи, између осталих, и следеће оптужбе: да су терористи у Мађарској смештани у логоре са знањем и одобрењем мађарских власти; да су им пружене олакшице за уношење оружја, експлозива и пропагандног материјала у Југославију; да су под ведрим небом обучавани употреби ватреног оружја, што није могло бити непознато мађарским властима;... да је избор злочинаца који је требало да изведу атентат у Марсеју извршен на мађарској територији, из редова специјално обучених терориста.

Дебата о том меморандуму, која је започела 7. децембра... протекла је у знаку оштрих размимоилажења. У ноћи 10. децембра, након дугих и мукотрпних преговора, лорд чувар печата, као извештач, поднео је предлог саопштења и резолуције који су једнодушно прихваћени у Савету. Резолуција је, позивајући се на обавезу сваке државе да се бори против тероризма и поштује територијални интегритет и независност других држава, указивала на то да неки представници мађарских власти могу, у најмању руку услед нехата, сносити одговорност за злочин у Марсеју, и тражила од мађарске власти да казни оне представнике власти чија се кривица буде могла установити.”

1931.

II,

1988, 253 – 254.

Питања за трећу групу

- Имајући на уму историјски контекст, покушај да објасниш шта је био окидач за тероризам у међуратној Југославији?
- Какав је био став (међународних организација) Лиге народа по питању тероризма?
- Који су мотиви били највише заступљени у одлучивању појединца да се определи за тероризам?

Усташе током обуке у Италији
Владо Черноземски у средини

, 14 – 27 – 72

Атентатор на краља Александра, Величко
Димитров Керин (Владо Черноземски) у
Италији у усташком логору за обуку

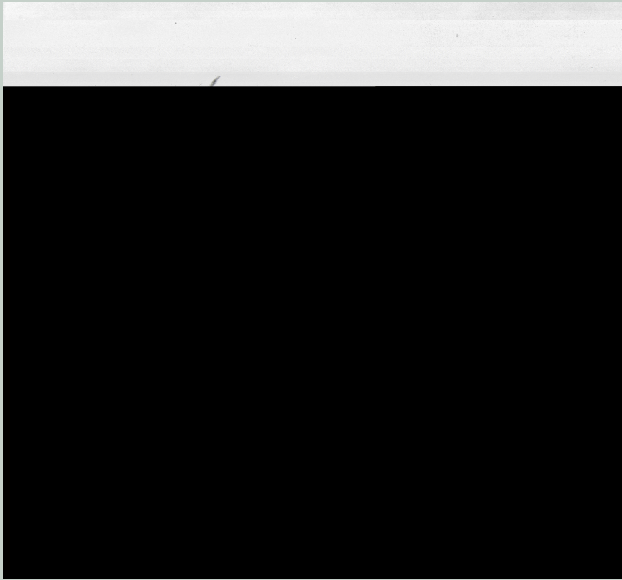

Анте Павелић у Италији у усташком
логору за обуку

Bogdan Krizman, Paveli i usta e, Zagreb 1978, str. 128

Краљ Александар и министар Луј Барту

Атентат у Марсељу

Територијалне аспирације ВМРО-а

Летак ВМРО-а

Текст плаката: Македонија Македонцима

Територијалне аспирације усташког покрета

NEZAVISNA Država HRVATSKA

Ustaški Poglavnik
Dr. Ante Pavelić
vođa hrvatskog oslobodilačkog pokreta.

Hrvatski narode!

U Novu Europu mora ući Slobodna i Nezavisna Država Hrvatska na čitavom gore označenom

HRVATSKOM I POVIJESNOM HRVATSKOM PODRUČJU.

Stvaranje NEZAVISNE HRVATSKE DRŽAVE zastupati će na mirovnim pregovorima Dr. ANTE PAVELIĆ, ustaški

glavnik, koji je već pred jedno desetljeće hrvatsku narodnu politiku usmjerio prema - danas pobjedničkoj Italiji i

emačkoj i koji je JEDINI U STANJU osigurati sretnu budućnost HRVATSKOG NARODA.

Dajmo sve naše povjerenje Poglavniku Dru ANTI PAVELIĆU!

Усташки летак
Текст са плаката

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 336.

Питања за завршну дискусију

- У време велике економске депресије, тероризам и борба против тероризма узроковали су велике финансијске губитке и огромне војне инвестиције. Покушај да објасниш зашто.
- До које мере је тероризам променио политичку ситуацију у земљи?
- Да ли је држава могла да реагује другачије? Објасни.
- Ко је и на који начин угрожавао државу?
- Упореди какав је био став (међународних организација) Лиге народа тада, а какав је став међународних организација данас у погледу тероризма?